COĞRAFYA Sınıf-10

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU TÜRKİYE'DE YERŞEKİLLERİNİN OLUŞUM SÜRECİNE DIŞ KUVVETLERİN ETKİSİ

TÜRKİYE'DE DIŞ KUVVETLER

Türkiye, tektonik hareketlerin etkisiyle engebeli ve yüksek bir görünüm kazanmıştır. Bu topoğrafik yapı, dış kuvvetlere ait faaliyetlerin hızlanmasına neden olmuştur.

Türkiye topraklarına bir ağ gibi yayılan akarsular, yüksek ve engebeli alanları aşındırarak dar ve derin vadiler oluşturmaktadır. Diğer taraftan akarsular tarafından aşındırılan malzemelerin eğimin azaldığı yerlerde birikmesi sonucu çeşitli yeryüzü şekilleri meydana gelir. Eğimin fazla olduğu alanlarda genellikle çentik vadiler, eğimin azaldığı alanlarda ise alüvyal tabanlı vadiler görülür. Akarsular, söz konusu vadilerde eğimin azalmasından dolayı menderesler yaparak akar. Dağ sıralarının akarsular tarafından enine aşındırılmasıyla boğaz vadilerin, karstik araziler üzerinde ise kanyon vadilerin oluştuğu görülebilir.

Fotoğraf: Köprüçay Vadisi/Antalya

Engebenin arttığı alanlarda eğim kırıklarından düşen akarsular, çağlayan ve dev kazanlarını meydana getirir. Ülkemizde yer alan başlıca çağlayanlar şunlardır: Manavgat, Düden ve Kurşunlu (Antalya), Tortum (Erzurum-Muradiye (Van) ve Girlevik (Erzincan), Tatlıca (Sinop), Kapuzbaşı (Kayseri), Ciro ve Maral (Artvin).

Fotoğraf: Tortum Çağlayanı (Erzurum)

Fotoğraf: Kapadokya ve yakın çevresi

Türkiye'nin özellikle bitki örtüsü bakımından seyrek olan iç kesimlerindeki yamaçlarda kırgıbayır ve peribacaları gibi yeryüzü şekillerine rastlanır. Bu yeryüzü şekilleri; başta Nevşehir olmak üzere Aksaray, Kayseri, Van ve Erzurum'da görülür.

Birikinti konileri ve birikinti yelpazeleri ile dağ eteği ve dağ içi ovaları, dağların geniş yer kaplaması nedeniyle ülkemizde yaygın olarak görülür. Akarsuların döküldüğü yerde akarsu biriktirmesi ile oluşan delta ovaları tarım açısından oldukça elverişlidir. Türkiye'de karst topoğrafyasına ait şekillerin en yaygın görüldüğü yerler Orta ve Batı Toroslardır. Özellikle Teke Yarımadası, Göller Bölgesi ve Taşeli Platosu'nda çeşitli karstik şekillere ait örnekler bulunmaktadır. Türkiye; sahip olduğu eşiz güzellikteki diğer karstik şekiller; Denizli'de Pamukkale Travertenleri, Mersin'de Cennet-Cehennem obrukları, Antalya'da Göynük Kanyonu ve Burdur'da İnsuyu Mağarası' dır.

Fotoğraf: Pamukkale Travertenleri (Denizli)

Türkiye'de bitki örtüsünün seyrek olduğu iç kesimler ve kumullarla kaplı kıyılarda rüzgârların yeryüzünü şekillendirici etkilerini görmek mümkündür. Karapınar, Nevşehir, Aksaray ve Güneydoğu Anadolu'nun güneyi rüzgârların oluşturduğu yeryüzü şekillerinin en çok görüldüğü alanlardır. Ayrıca rüzgârlar, kıyılarımızda yer alan kumulların şekillenmesinde de doğrudan etkilidir.

Fotoğraf: Mantar kaya (Nevşehir)

Türkiye'de buzulların etkili olduğu alanlar oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte buzullara ve bunların oluşturduğu şekillere Ağrı, Erciyes, Kaçkar, Toros, Buzul gibi dağların yüksek kesimlerinde rastlanır.

SORULAR

SORU 1:

Ülkemiz arazilerinde örtü buzulu görülmezken, Ağrı'da küçük de olsa buzul izlerine rastlanmaktadır.

Aşağıdakilerden hangisi bu durumun nedenidir?

A) Son jeolojik dönemdeki buzul istilasından etkilenmesi
B) Sert karasal iklim görülmesi
C) Çayır bitki örtüsünün varlığı
D) Ekonomik faaliyetler
E) Yükseltinin etkisi

Cevap: E

SORU 2:

"Yaşadığım kentte koy ve körfezler fazla değil iken gittiğim kentte daha fazla koy ve körfez gördüm."**diyen bir kişi nereden nereye gitmiştir?**

A) Antalya - Adana
B) İstanbul - Çanakkale
C) Rize - İzmir
D) Bursa - Adapazarı
E) Sinop – Antalya

Cevap: C

SORU 3:

Yukarıdaki Türkiye haritasında işaretli alanlardan hangisinde rüzgâr aşındırma ve biriktirme şekillerine daha fazla rastlanır?

A) I.
B) II.
C) III.
D) IV.
E) V.

Cevap: B

SORU 4:

"Bulunduğum yerde kalker, jips, kaya tuzu ve tebeşir gibi kolay çözünebilen araziler var."

diyen bir kişinin aşağıdaki yerlerden hangisinde olması beklenir?

A) Erzurum-Kars
B) Doğu Karadeniz
C) Hakkari
D) Ergene
E) Taşeli

Cevap: E

TÜRKİYE'DE BAŞLICA KIYI TİPLERİ

Akdeniz ve Karadeniz kıyıları, genel olarak boyuna kıyı tipine ait özelliklere sahiptir. Girinti ve çıkıntıların az olduğu bu kıyılarda dalgaların aşındırıcı faaliyetleriyle oluşan falezlere çok sık rastlanır. Karadeniz kıyılarının kıta sahanlığı bakımından yer yer genişlediği kesimlerinde ise dış kuvvetlerin biriktirmesiyle oluşan kumsal, delta (Çarşamba, Bafra vb.), tombolo (Bozburun / Sinop) ve lagün (Durusu Gölü) gibi yeryüzü şekillerine rastlanır. Akdeniz kıyıları, Çukurova Deltası'nın bulunduğu kıyı çizgisi dışında boyuna yapılı kıyılar şeklinde olup burada falezli dik kıyıların yanında geniş kumsallar da bulunur. Ayrıca Kaş (Antalya) çevresinde kıyıya paralel uzanan ada ve yarımadalar buraya dalmaçya kıyı özelliği kazandırmıştır.

Marmara Denizi kıyılarında birçok kıyı tipi ile dalgaların oluşturduğu yeryüzü şekillerini görmek mümkündür. İstanbul ve Çanakkale boğazları denizin altında kalmış eski akarsu vadileri olduğundan ria kıyı tipine, Büyükçekmece ve Küçükçekmece lagünlerinin bulunduğu kıyılar da limanlı kıyılara örnektir. Girinti ve çıkıntının oldukça fazla olduğu Ege kıyıları; genellikle enine kıyı tipine ait özellik gösterdiğinden pek çok ada, yarımada, koy ve körfeze sahiptir. Kıta sahanlığının çok geniş olduğu bu kıyılarda dalgaların biriktirmesi sonucu oluşan çok sayıda kumsal, lagün, tombolo gibi yeryüzü şekli vardır.

Fotoğraf: *Karadeniz kıyıları*

Fotoğraf: *Fethiye'de yer alan Ölüdeniz Lagünü (Muğla)*